

Nemzeti Színház, helyes magyarság, pesti nyelv, argot, jassz.

Szász Károly, május 5-iki képviselőházi beszédében, a Nemzeti Színház feladatai között elsőrendűnek vallotta a nyelvtisztaság ápolását, s kivételt nem tűrő szabályként hangoztatta, hogy akár eredeti, akár fordított darabot adat elő a Nemzeti Színház, annak a darabnak nyelvhelyesség szempontjából kifogástalannak kell lennie. A Nemzeti Színház kormánybiztosa, maga is képviselő, azonnal felszólalt. Méltányolja ugyan Szász Károly kívánságait, de a Nemzeti Színházat nem tartja hivatottnak arra, hogy „nyelvészeti (!) szempontból“ kicorrigálja elismert írónak a nyelvét, mint „ahogy a tanár kicorrigálja az irodalmi dolgozatot az iskolában“. Ez azonban, akaratlanul is, csak paródiája lehet annak, a mit Szász Károly követelt. Kicorrigálásról senki sem beszélt. Egyszerű tilalomról van szó: mondja ki a Nemzeti Színház, hogy a legkitünőbb darabot is csak akkor adja elő, ha nyelvhelyesség tekintetében kifogástalan. A kicorrigálás tisztán a szerző dolga, s ha másképp nem adják elő a darabját, akkor vagy más színházba kopogtat be vele, vagy kicorrigálja ő maga s úgy ajánlja fel majd a Nemzetinek. Hivatkozik rá a kormánybiztos úr, hogy mennyire törekszik a Nemzeti Színház a magyar nyelv ápolására: hiszen nyelvhibás színészt fel sem vesz s „ha valaki tájszólásosan beszél, ez már elég ok arra, hogy felvehető ne legyen“. Hát ha ebben a tekintetben, a „magyar nyelv ápolása“ czimén tud a Nemzeti ily kegyetlenül határozott lenni, miért nem tudna egy sokkal elemibb fontosságú dologban: a *nyelvhelyesség* kérdésében is épp oly szigorú mértéket alkalmazni. Hiszen a tájejtés nem is hiba, s midőn ezt üldözi, s midőn e miatt egy különben igazi színész-tehetséget is képes elutasítani, korántsem a „magyar nyelvet ápolja“, csak legformaibb irodalmi hivatásának tesz merevül eleget. Mennyivel jogosabban, s nyelvápolási czélból mennyivel hasznosabban rekeszthetne ki valódi hiba, valódi tökéletlenség miatt egy rossz magyarsággal megírt darabot! — Hátrább arra utal, hogy kicorrigáló beavatkozást csak kezdő drámaíró tűrne el, önérzetes szerző ellenben össze van nőve a maga „textusával“. Láttunk azonban már önérzetes szerzőt, a ki lényegbe vágó változtatásokat hajtott végre kész darabján a színházi emberek tanácsára. Csak „textusához“ ragaszkodnék oly görcsös önérzettel? Ahhoz a textushoz, melynek lényege ugyanaz marad, ha a hibásan használt tárgyias ragozás helyére odateszi a helyes alanyit, ha *vagyom* helyett (hogy túlozva éreztessen) *vagyok*-ot

tesz, ha hajai helyett azt írja, hogy haja? Ehhez van annyira hozzá-nőve az önérzetes szerző? Hát ezek kiigazítása volna oly végzetes operáció, mely a szerző egyéniségét helyrehozhatatlanul megcsontítja? S ez az, a minek kikorrigálására nem érzi magát hivatottnak a Nemzeti Színház? Mert csak effélékről van szó, ilyenek ellen tiltakozik Szász Károly s ilyenek ellen minden ép nyelvérzék. Hogy azonban a kormánybiztos úr nemcsak félreértette Szász Károlyt, hanem hogy a pusztá nyelvhelyesség kérdésében nincs vele egy nézetben, meglátszik ebből a kijelentéséből: „senkit sem lehet rákényszeríteni arra, hogy olyan nyelven írjon, a mely nekem jobban tetszik“. De hiszen nem egyéni tetszésről van itten szó, hanem megfelebezhetetlen nyelvtényekről, történeti alakulatokról, valóságos szabályokról, a melyek minden magyarul beszélőt egyaránt köteleznek. Ha ez nem igaz, akkor tessék így beszélni: nekem fájnak a lábak, én tudom magyarul. Egyéni tetszés-e az, ha *megkövetelem*, hogy így mondják: fáj a lábam, tudok magyarul? A kormánybiztos úrnak igaza van: „a nyelvfejlődést nem lehet megállítani“. De a *nyelvrontást* talán lehet. S még ha nem lehetne is, a Nemzeti Színháznak akkor is kötelessége volna, hogy útjába álljon. Majd ha mindenki úgy beszél magyarul, mint Szomory Dezső, akkor a Nemzeti Színház is az olyan beszéd ápolására lesz kötelezve.

A hírlapok példás egyértelműséggel támadták, kicsinyelték Szász Károly megjegzéseit. Sajátságos, hogy a magyar sajtó, mely ma sokkal helyesebben ír magyarul, mint azelőtt, mindjárt kész a nyelvhelyesség követelőjének lehurrogására, mihelyt a támadás mai felkapott író, vagy újságíró ér. Ilyenkor gúnysziporkákat eregetnek a hírlapok névtelen nyelvészei, szőr ellen dicsér még a nyelvhelyesség szempontjaira oly sokat adó *B. H.* is, interjúban nyilatkoznak az írók, megszólal — és pedig ezúttal (nyilván, mert haragszik) egészen helyes, sőt zaftosan goromba magyarsággal — maga a név szerint czélbavett szerző is.

Hírlapjaink, ha nyelvünk legújabb fejlődésével akarnak dicsekedni, a pesti nyelvre hivatkoznak, melyet sajtóságos módon a tolvajnyelvvél, az argot-val, a jassz-szal azonosítanak. Kálnoki Izidor az *Az Ujság* május 7-i számába írt (Szász Károly beszédétől feltűzelve) egy nyelvészkedő tárczát, melynek már czíme is — A pesti argot — jellemzi e fogalomzavart. E tárczában „tudós urak“, „nyelv-bölcsék“, „honatyák“, Akadémia: tanulni hivatnak Kálnoki Izidor úr pálczája alá. Mert az argot, kérem, nem úgy születik, mint ahogy a szobatudósok képzelik; nem úgy, hogy éjszakázó újságírók összeülnek s kifundálnak magoknak egy külön cigány-nyelvet. Nem úgy, tudós urak, satöbbiek! Hanem így: „Az argot az terem. Magától lesz. Kinő a nagyváros aszfaltjából, táplálkozik a füstön és poron és gyorsabban terjed mindennél a világon“, stb. Egy szó mint száz: „az aszfalt-

nak az argot a virágja“. Elég az hozzá, hogy Kálnoki Izidor életében most érkezett el az a nagy horderejű pillanat, mikor a sok szóbeszédet — budapesti nyelv így, budapesti nyelv úgy — megelégtelve, végre is dühösen az asztalra csap az ember s elszántan felkiált: „nézünk szembe azzal a pesti argot-val!“ Kezdi pedig a szembenézést az imént idézett definitióval, melynek olvastára nem egy tudós úr irigyen sóhajthat fel: boldog ujságíró, kit *csak* a sajtótörvény korlátoz! Azután pedig kimutatja, hogy az argot szükséges egy nagy világvárosban, melynek élete egyre új formákat teremt és új szót követel.

Nyilvánvaló itt a fogalmak gyatra összezavarása. „Pesti nyelv“ és „pesti argot“ nem azonos fogalmak. Pesti nyelv, igazábau véve még nincs is; a mit gúnyosan annak szokás mondani, az voltaképp semmi más, mint a magyar nyelvnek valamely tökéletlen, korszak változata; azok beszéde, kiknek anyanyelve nem magyar volt, kik most vannak beolvadóban a magyarságba, s kik Budapest lakosságának elég szép hányadát teszik. De *egész* Budapest korántsem beszél ezt a hibás, germanismusoktól és zsidós fordulatoktól eltorzított nyelvet; „pesti nyelv“-nek mondhatja azt a gúny, a bosszankodó ép nyelvérzék, de a nagyváros szükségképeni termékének csak „a kénytelenségből erényt csináló“ ludasok állíthatják. Budapesti külön nyelv, ismétlem, nincs; de ha lesz is valamikor, abban elenyésző csekély része lesz ennek a hibás zagyvaléknak. Ott a vidék, mely szakadatlanul ontja a maga egészséges, ízes, zamatos, továbbtermésre képes magyar nyelvét ebbe az idegennek oly mohón kikiáltott fővárosba, s itt vagyunk mi is, több százazrek már, kik végre is magunk is beszélünk s nincs mód, hogy feltarthassák ennek az ép magyar nyelvnek zuhogó beáramlását. Hiábavaló minden dicsekedő ál-okoskodás: a budapesti nyelvet a vidék, a magyar vidék fogja megteremteni. Az majd lehet városi nyelv, lehet szükségképeni terméke a nagyvárosnak, de magyar lesz és nem germán zagyvalék. S az ép nyelvnek a vonzó ereje ellenállhatatlan, olyan mint az egészséges emberé, kit a beteg is kívánt ideálul tekint.

Megint más az argot, a tolvajnyelv, valamely kasztnak a titkos nyelve, mely egy meglévő köznyelv mondattani rendszerébe illeszkedve bele, attól csak szókincse egy részében különbözik. Partikuláris nyelv, melynek eredetileg éppen az a célja, hogy ne értse meg az avatatlan. Az argot mint köznyelv, mint irodalmi nyelv: nonsens; szolgáltatathat ugyan annak is némi jelentéktelen járulékot, de irodalmi nyelvvé épp úgy nem válhat, akár pl. a derék csizmadia mesterek szótárkészlete. S nem is találjuk irodalmi nyelvünkben, még Kálnoki nyelvében sem, semmi érezhető nyomát. Pesti argot-ról lehet beszélni oly értelemben, hogy Budapesten, főképp az ú. n. csibészek, jasszok között csakugyan fejlődött ki afféle tolvajnyelv,

de úgy beszélni, mintha ezt a jassz nyelvet kellene Budapest jellemző nyelvének tekintenünk, csak tárczarovatban lehet. Az asztalra csapó, nagy önérzetű hírlapíró urak talán nem is sejtik, mily édesdeden megneveztetik néha a gyűlölt vaskalapot! Különben pedig nyelvhelyesség szempontjából az argot, a jassz, lehet teljesen kifogástalan is. Kálnoki idéz egy olyan mondatot: „Ez a nimolista utolsó dohányával puhára főzte azt a gyönyörű tyúkot“. Egy ilyen mondat, ha valamely pesti csibész mondja, rendben van; ha Kálnoki Izidor mondaná a maga nevében, példátlan ízléstelenség lenne ugyan, de nyelvhelyesség szempontjából senki sem kifogásolná. De ugyanabban a mondatban tegye csak a *főzte* helyére azt, hogy *főzött*, legott — és joggal — előbujnak a tudós urak, nyelvbölcsek és a többiek, s rásütik, hogy az hibás magyarság, sőt hibás jassz-ság.

Azt mondja Kálnoki: a sajtó, az irodalom hébe-hóba „csak ugyan él az argot-val és pesti argot szerint beszélteti a pesti embert“, és pedig egyenest a közérthetőség kedvéért! (Argot és közérthetőség!) A pesti ember először is nem beszél argot-t, csak a pesti csibész. Ha azonban úgy érti Kálnoki, hogy pesti embert úgy beszéltet az író, a mint a pesti ember —, csibészt úgy, a mint a csibész beszélni szokott: rendben van; a jellemző beszéltetés ellen senkinek sincs kifogása, bár, ha túzásba viszik, kiállhatatlanná válik az is (képzeljünk el Cziczeszbeiszter-nyelven egy egész kötetet!). Azt, hogy (a mint ő emlegeti) a Molnár Feri *Liliomában* nem úgy beszélnek, mint a *Bánkában*, senki ezen a világon nem hibáztatja, hiába akarja az ellenkezőjét elhíttetni a tárczaíró.

A mit Szász Károly, s a mit annak idején e folyóirat is hibáztatott Szomory nyelvében, az se nem pesti nyelv, se nem pesti argot, se nem valamely jellemző beszéltetés, az Szomorynak specziális, egyéni magyartalansága volt, közönséges nyelvhiba, gallicismus, a mely még ez idő szerint annyira *csak* az övé, hogy még gúnyból sem lehet „pesti“-nek nevezni. Hogy aztán Mária Antónia jellemzéséhez mennyire tartozik hozzá, hogy hibásan beszélje azt a nyelvet, a melyen beszél, s mit veszítene a drámaírás igazsága egy magyarul írt darabban azzal, ha szereplői hibátlan magyarsággal szólanának: azt majd talán Kálnoki Izidor úr lesz szíves megmagyarázni nekünk, meg a tudós uraknak, nyelvbölcseknek, honatyáknak és az Akadémiának.

Megismétlődik a régi tapasztalat. Valahányszor írótól a nyelvhelyességet kérjük számon, kidüleszti a mellét s az egyéni stílus jogáról s a művészi érdekről szónokol. Bodóné is mást beszélt az ismert alkalommal. Ideje volna, hogy már egyszer ők is belássák a midenkinek kénye-kedvére eresztett egyéni stílus és a mindenkit egyaránt kötelező nyelvhelyesség közötti lényeges különbséget.

HORVÁTH JÁNOS.